

A KLÍMAVÁLTOZÁS MINT A GYERMEKJOGOK FOKOZOTT VÉDELMI IGÉNYÉNEK KATALIZÁTORA?

<https://doi.org/10.51783/ajt.2025.4.02>

Ebben a tanulmányban – ilyen formában Magyarországon először – összegyűjtöttük és röviden bemutatjuk azokat a nemzetközi dokumentumokat, amelyek egyértelműen rámutatnak a gyermekek jogai és az éghajlatváltozás közötti szoros kapcsolatra, és kitérünk az illetékes szerződés-ellenőrző testületek (treaty bodies) és a nemzetközi emberi jogi bírói fórumok által a gyermekek klímaváltozás kapcsán érintett jogai terén tett intézkedéseire, döntéseire is. A tanulmány alapvető célja az, hogy általános bevezetést és széles körű áttekintést adjon a gyermekjogok és a környezetvédelmi problémák (főként klímaváltozás) „metszetéről”, és így tekintsük át a témakörben elfogadott nemzetközi normákat. Kiindulópontunk az volt, hogy a gyermekeket a környezetünkben bekövetkező változások jóval súlyosabban és nagyobb mértékben érintik, ez pedig alapvetően meghatározza a gyermekek egészséges környezethez való jogának gyakorlását és érvényesülését. Kérdés, hogy a jelenlegi nemzetközi emberi jogi keretek megfelelő választ adnak-e ezekre a kihívásokra, és a gyermekjogi érvelés erősödése a fokozott védelmi igényre hatékonyabban reflektál-e.

1. BEVEZETÉS

„Mivel a gyermekek fizikailag és mentálisan a legsebezhetőbbek az éghajlatváltozás életveszélyes hatásaival szemben, a felnőtteknél sokkal jobban és sokkal tovább viselik majd e károk terhét.”

Sacchi et al. kontra Németország
(CRC/C/88/DR/107/2019), bek. 2.1-2.6.

Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF) szerint talán nincs nagyobb veszély, amely a világ gyermekeit és a jövő generációit fenyegetné, mint a klímaváltozás.¹ „Minden válságban a gyermekek a legkiszolgáltatottabbak. Ez alól az éghajlatváltozás sem

* PhD, tudományos munkatárs, ELTE TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, 9026 Győr, Egyetem tér 1.

** PhD, tudományos munkatárs, ELTE TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., egyetemi docens, ELTE Társadalomtudományi Kar, 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány. 1/A. Jelen tanulmányt a szerző a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készítette.

¹ UNICEF, Fact sheet: COP26 – Children and climate change (2021), <https://www.unicef.org/press-releases/fact-sheet-cop26-children-and-climate-change>.

kívétel.”² Annak elismerése mellett, hogy a sérülékenység³ több mutató alapján állapítható meg (s ennek okán más sérülékeny csoportok számára is kihívást jelent a klímaváltozás következményeihez való adaptálódás), továbbá az egyes sérülékeny társadalmi csoportok között sok esetben interszekcionális átfedések vannak a sebezhetőség szempontjából is, a testi és mentális fejlődési fázisaik, fejlődő immunrendszerük miatt⁴ a gyermekek⁵ a leginkább kitettek a klímaváltozás káros következményeinek.⁶ A szélsőséges időjárási körülmények, mint például az extrém hőség idején nagyobb a kiszáradás, a hőkimerülés és a hőguta veszélye számukra.⁷ További adottság az is, hogy a gyermekek légzése gyorsabb, mint a felnőtteké, ami azt jelenti, hogy testsúlyukhoz képest több szennyező anyagot lélegezhetnek be. A légszennyezés és a magas hőmérséklet együttesen növeli a légzőszervi betegségek, az asztma kialakulásának vagy a már meglévő betegségek súlyosbodásának kockázatát.⁸ Az éghajlatváltozás⁹ a gyermekek mentális egészségére is komoly hatással van, mivel félelmet és szorongást okozhat számukra a szélsőséges események megtapasztalása, a jövő miatt való aggodás, az iskolák bezárása, illetve a kényszerű lakóhelyváltoztatás és a megélhetés megváltozása vagy ellehetetlenülése. A jövőbeli katasztrófáktól való félelem és a természetes élőhelyek látható pusztulása hozzájárul ahhoz, amit gyakran „klimaszorongásnak” vagy „ökoszorongásnak” neveznek, amely hatással van a gyermekek mentális egészségére és tanulmányi teljesítményére egyaránt.¹⁰

² UNICEF: Unless We Act Now: The Impact of Climate Change on Children (n.d. 2015). 6.

³ Lásd például az Egészségügyi Világszervezet (WHO) definícióját, <https://wkc.who.int/our-work/health-emergencies/knowledge-hub/community-disaster-risk-management/vulnerability-and-vulnerable-populations>.

⁴ Children's health. <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/observatory/evidence/health-effects/childrens-health>.

⁵ A tanulmányban a gyermek kifejezés alatt a 18 év alatti személyeket értjük, összhangban a Gyermekjogi egyezmény 1. cikkével, amely szerint az „Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

⁶ Laura ANDERKO et al.: „Climate changes reproductive and children's health: a review of risks, exposures, and impacts” *Pediatric Research* 2020/2. 414–419., <https://doi.org/10.1038/s41390-019-0654-7>.

⁷ Jennifer K. VANOS et al.: „Effects of physical activity and shade on the heat balance and thermal perceptions of children in a playground microclimate” *Building and Environment* 2017/126. 119–131., <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2017.09.026>.

⁸ Kent E. PINKERTON – Jesse P. JOAD: „The mammalian respiratory system and critical windows of exposure for children's health” *Environmental Health Perspectives* 2000/3. 457–462., <https://doi.org/10.1289/ehp.00108s3457>.

⁹ Jelen tanulmány a klíma/éghajlatváltozás kifejezés(ek)e)t használja, ahogyan az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC is: www.ipcc.ch/site/assets/uploads/62018/02/WGIIAR5-PartA_FINAL.pdf).

¹⁰ Terra LÉGER-GOODDES et al.: „Eco-anxiety in children: A scoping review of the mental health impacts of the awareness of climate change” *Frontiers in Psychology* (2022) 13., <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.872544>. Lásd még: UNICEF Magyarország (2022) Felmérés a fiatalok klímavédő hozzáállásáról, <https://unicef.hu/igy-segitunk/hireink/a-magyar-fiatalok-90-szazaleka-szorong-a-klimavaltozas-miatt>. UNICEF Magyarország (2025) Fenntarthatósági témahét – kutatás 2025, <https://unicef.hu/ezt-tesszuk-itthon/hazai-kutatasok/fenntarthatosagi-temahet-kutatas-2025>. Az egészséges környezethez való jog kapcsán egy rendkívül nehéz kérdésként jelentkezik továbbá az ökcidium (a környezet pusztításának súlyos) kérdése, amelyről ld. a legutóbbi hazai szakiro-

2024-ban 2,4 milliárd gyermek és fiatal élt a Földön, ami a világ népességének több mint 30%-át teszi ki.¹¹ A jelenlegi és jövőbeli demográfiai tendenciák azt mutatják, hogy az éghajlatváltozással szemben rendkívül sebezhetőnek ítélt országok közül sokban a gyermekek aránya is magasabb a teljes népességen belül (lásd pl. az afrikai országokat).¹²

Nem kétséges tehát, hogy az éghajlatváltozás jelentősen kihat a megszületett és a jövő generáció tagjaként később születő gyermekekre is.¹³ A Vrije Universiteit Brussel klímakutató-csoportja megállapította, hogy a Párizsi Megállapodásban vállaltak szerint egy 2020-ban született gyermek átlagosan kétszer annyi erdőtüzet, 2,8-szor annyi terméskiesést, 2,6-szor annyi aszályt, 2,8-szor annyi árvizet és 6,8-szor annyi hőhullámot fog átélni élete során, mint aki 1960-ban született.¹⁴ A klímaváltozás hozzájárul a szélsőséges időjárási események (aszályok, hőhullámok, árvizek stb.) gyakoriságának és intenzitásának növekedéséhez is. Világszerte közel 160 millió gyermek él jelentős vagy extrém szárazsággal sújtott területen.¹⁵ A szélsőséges időjárási események megzavarhatják az alapvető oktatási, egészségügyi és lakhatási szolgáltatásokhoz való hozzáférést (pl. a gyermekek oktatáshoz való hozzáférése megszakadhat az oktatási létesítmények és az alapvető infrastruktúrák károsodása, valamint az iskolák vészhelyzetben használt menedékhelyként való használata miatt is). Az éghajlatváltozás már most is hatással van a víz- és élelmiszerellátásra, amely súlyos következményekkel jár általában is, de különösen a hátrányos helyzetű térségekben vagy közösségekben élő gyermekek számára. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a túlélés záloga a megfelelő táplálkozás és a biztonságos ivóvíz, de az is közismert, hogy a megfelelően táplált gyermekek jobban növekednek, fejlődnek, tanulnak, és tudják képességeik szerint a legjobbat nyújtani, emellett ellenállóbbak a betegségekkel szemben is.¹⁶

A biztonságos ivóvízhez való általános hozzáférés alapvető szükséglet, és egyben az élethez való emberi jog megvalósulásának nélkülözhetetlen eleme. A biztonságos ivóvíz¹⁷ és a szükséges élelem hiánya már most is aránytalan hatással van a gyermekekre, különösen a legkiszolgáltatottabbakra (például a kisgyermekekre vagy a vala-

dalomból: Orsolya Johanna SZIEBIG: „The Crime of Ecocide through Human Rights Approach: The »Universal« Right to a Healthy Environment as a Driving Force Calling for Ecocide Legislation” *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények* 2024/2. 75–89., <https://doi.org/10.32566/ah.2024.2.5>; Orsolya Johanna ZSIGMOND-SZIEBIG: *Ecocide – An Evolving Legislative Concept in the Light of Care for Creation* (Budapest: L’Harmattan 2025).

¹¹ <https://data.unicef.org/how-many/how-many-children-under-18-are-in-the-world/>; <https://data.unicef.org/resources/sowc-2024/>.

¹² <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/children-in-the-world-by-country>.

¹³ Lásd még: World Health Organization (WHO): *Inheriting a Sustainable World? Atlas on Children’s Health and the Environment* (2017), www.who.int/publications/i/item/9789241511773.

¹⁴ Wim THIERY et al.: „The kids aren’t alright” (19–30 Apr 2021) EGU General Assembly 2021, online, EGU21-12267. <https://doi.org/10.5194/egusphere-egu21-12267>.

¹⁵ UNICEF: *Unless We Act Now: The Impact of Climate Change on Children* (n.d. 2015).

¹⁶ UNICEF: *The climate crisis is a child rights crisis* (2021), www.unicef.org/reports/climate-crisis-child-rights-crisis.

¹⁷ A krónikus hasmenés a vezető halálozási ok 2019-ben világszerte az öt év alatti gyermekek körében az összes halálozás mintegy 9%-a, <https://data.unicef.org/topic/child-health/diarrhoeal-disease/>.

mely kisebbségi csoporthoz tartozókra). A gyermekek a felnőtteknél fogékonyabbak számos betegségghordozó által terjesztett és fertőző betegségre.¹⁸ A víz útján terjedő betegségek jellemzően az éghajlatváltozással összefüggő árvizek és viharok után terjednek, különösen, ha a vízellátási és szennyvízelvezetési infrastruktúra károsodik. Bár a légszennyezést nem az éghajlatváltozás okozza, a légszennyezés egyes formái komolyan befolyásolják az éghajlatváltozást.

Az előrejelzések és már elérhető adatok szerint az éghajlatváltozás fokozza az emberek elvándorlását (akár határokon áthaladva, akár határokon belüli mozgások révén) más szóval ez a migráció kockázati tényezőjének is tekinthető. Bár a „klíma-menekültekre” még nincs jogi definíció, az éghajlati válságot a migrációval foglalkozó nemzetközi szervezetek, például a Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration – IOM) és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR) egyértelműen emberi jogi válságnak tekintik, amely ösztönzi és egyben megnehezíti a már menekülni kényszerülőket életét: egyszerre válthat ki kényszerű lakóhely-változtatást, ronthatja az életkörülményeket, illetve akadályozhatja a már elvándoroltak visszatérését.¹⁹

Az ENSZ éghajlatváltozással foglalkozó kormányközi munkacsoportja (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) szerint a társadalmilag, gazdaságilag, kulturálisan, politikailag vagy más módon marginalizált emberek különösen érzékenyek a klímaváltozásra, valamint bizonyos éghajlati alkalmazkodási és enyhítési, ún. mitigációs válaszokra.²⁰ Az éghajlatváltozás negatív hatásai aránytalanul nagy mértékben érintik a kiszolgáltatott gyermekeket (pl. a szegénységben élő,²¹ az őslakos és a valamely kisebbséghez tartozó, a migrációs háttérű és más, „úton lévő” („children on the move”) vagy a fogyatékossgal élő gyermekeket²²). Az is jól látszik, hogy az alacsony és közepes jövedelmű országok gyermekeit fogják leginkább terhelni a klímaválság negatív következményei, akik „olyan problémát örököltek, amelyet nem ők maguk okoztak”.²³

Az éghajlatváltozás hatásai egyértelműen aláássák az ENSZ Gyermek jogairól szóló egyezményében (a továbbiakban: Gyermekjogi egyezmény) rögzített jogok

¹⁸ Annette Prüss-Üstün et al.: „Preventing disease through healthy environments: A global assessment of the environmental burden of disease from environmental risks” (WHO, 2016). WHO – UNEP: Healthy environment for healthy children: key messages for action (Geneva, 2010). WHO: Don't pollute my future! The impact of the environment on children's health (n.d. 2017).

¹⁹ www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html. Lásd még: Save the Children International: „Walking Into The Eye Of The Storm: A perfect storm: how climate change is driving child migration and displacement” (2021), <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Eye-of-the-Storm.pdf/>.

²⁰ IPCC: „AR6 Synthesis Report, Climate Change 2023” (2023), www.ipcc.ch/report/ar6/syr/.

²¹ Save the Children International: „Generation hope: 2.4 billion reasons to end the global climate and inequality crisis” (2022), <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Generation-Hope-Report-GLOBAL-onlineversion-25-10-22.pdf/>.

²² Az ENSZ Fogyatékossgal Élők Jogainak Bizottsága (CRPD) az államok jelentéstételi munkája során aggodalmának az esetek jelentős többségében konzekvensen hangot ad az éghajlatváltozásnak a fogyatékossgal élő személyek jogaira gyakorolt hatásaival kapcsolatban, 6, www.ciel.org/wp-content/uploads/2024/08/HRTB-Synthesis-Note-2024_CIEL_GIESCR.pdf.

²³ Save the Children International (2022).

tényleges megvalósulását. Az éghajlati válságot (klímaváltozás által előidézett válság) időközben gyermekjogi válságként aposztrofálta az UNICEF,²⁴ azonban egy olyan paradox helyzet állt elő, hogy noha a ma és a jövő gyermekei komoly elszenvedői a válságnak, mégis ők tehetnek róla legkevésbé.²⁵

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (a továbbiakban: Gyermekjogi Bizottság) a gyermekek egészségét fenyegető egyik legnagyobb veszélyként azonosította az éghajlatváltozást, és sürgette a részes államokat, hogy helyezzék az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodási és enyhítési, mitigációs stratégiáik középpontjába a gyermekek egészségével kapcsolatos kérdéseket.²⁶ A környezeti károkkal, a környezeti válságokkal kapcsolatos növekvő ismeretek és a meglévő számos nemzetközi megállapodás ellenére a gyermekek jogai és a környezet közötti egyértelmű kapcsolat általános értelmezése még mindig vitatott és homályos tartalmú.²⁷

Jelen tanulmány a gyermekek kitettség szempontjából kívánja elemezni a gyermekjogokat és az egészséges környezethez való jogot. Igazolni szándékozik, hogy létezik kapcsolódás a két jogterület között. Az egészséges környezethez való jog védelme, ennek kikényszeríthetőségét érintő normatív szabályozások, gyakorlat, diskurzus különösen a klím perekben egyre inkább megjelennek, és egyre fajsúlyosabb szerepet kapnak a gyermekjogi érvek (amely bizonyos értelemben sajnálatos, mert a klímaváltozás mértéke és egyre intenzívebb hatása immár nemcsak a jövő generációk jogait érdekeik, hanem a jelen gyermekeinek és felnőttjeinek alapjogait közvetlenül is érintik).

A tanulmány *módszertanát* tekintve a téma elméleti háttérének (az egészséges környezethez való jog és a gyermekek jogai normatív keretének) bemutatását követően, elsősorban leginkább relevánsnak ítélt nemzetközi (globális és részben regionális, főként európai fókuszú) emberi jogi és gyermekjogi dokumentumok összefoglalásán nyugszik, majd kitér a jogfejlődés szempontjából kiemelt fontosságú strasbourgi esetjogra és egyes releváns ENSZ szerződés-ellenőrző testületeinek vonatkozó munkáira.

²⁴ UNICEF: The climate crisis is a child rights crisis (2021), www.unicef.org/reports/climate-crisis-child-rights-crisis.

²⁵ Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence Against Children (OSRSG/VAC), The climate crisis and violence against children (New York, 2022). <https://violenceagainstchildren.un.org/sites/default/files/2024-10/The%20climate%20crisis%20and%20violence%20against%20children.pdf>.

²⁶ UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health*, para. 50, www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crcgc15-general-comment-no-15-right-child-highest.

²⁷ Lásd pl. Francesca IPPOLITO: „Children’s Environmental Rights Under International and EU Law. The Changing Face of Fundamental Rights in Pursuit of Ecocentrism” (The Hague: Asser Press – Springer 2023), <https://doi.org/10.1007/978-94-6265-547-8>.

2. AZ EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETHEZ VALÓ JOG NORMATÍV HÁTTERÉNEK ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉSE

2. 1. ELMÉLETI HÁTTER

A környezetet érintő jelenlegi antropogén változások, az éghajlatváltozás okozta negatív hatások egyértelműen érintik az emberi jogok túlnyomó többségének érvényesülését, noha konkrét emberi jogsértés formájában való megjelenésük korántsem ilyen egyértelmű. Ugyanis a környezeti körülmények leginkább csak a magán- és családi élethez való jog, a megfelelő lakhatáshoz (vagy a megfelelő életszínvonalhoz) való jog és az (egészséges) környezethez való jog területén jelentek meg, és nyertek általánosabb elismerést,²⁸ miközben eme jogok érvényesítése terén elég nagy az államok mérlegelési szabadsága. Ahogyan az 1993-ban Bécsben tartott Emberi Jogi Világkonferencián megerősítették, az emberi jogok „egyetemesek, oszthatatlanok és szorosan összefüggnek egymással”,²⁹ ezért e jogok egymásból fakadó és egymással szorosan összefüggő természete megteremtheti a gyermekek jogai és az egészséges környezethez való jog közötti szoros és egyértelmű kapcsolatot.

A környezeti jogok hagyományos megközelítése többértű, és ezek különböző jogszolgáltatásokat, állami-kormányzati kötelezettségeket, pénzügyi hozzájárulásokat és végrehajtási mechanizmusokat foglalnak magukban. Összességében legalább az elismerés, a védelem, az előmozdítás és az eljárási jogok (például a bírósághoz való fordulás) biztosítása jelent egyfajta állami kötelezettséget. A környezeti jogok és más – döntően környezeti – fenntarthatósággal kapcsolatos jogok nemzetközi normái ugyanakkor nem teljesen tisztázottak, ahogy Philip Alston rámutatott, „a nemzetközi jogászok kevés útmutatást találnak a nemzeti jogban az olyan jogok jelentését illetően, mint az élelemhez, oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz, ruházathoz és menedékhez kapcsolódó jogok.”³⁰ Amint azt később Eric Posner is kifejtette, a gazdasági fejlődés és a környezetvédelmi kérdések esetében inkább magára az emberi jólétre, mintsem magukra az emberi jogokra kell a nemzetközi jogalkotásnak és a politikai döntéseknek fókuszálniuk.³¹ Továbbá az ilyen környezeti jogok megvalósítása pozitív és aktív részvételt, valamint pénzügyi intézkedéseket igényel az államok részéről. A polgári és politikai jogokkal ellentétben a gazdasági alapú, környezetvédelmi szempontból releváns jogokat nem lehet hatékonyan érvényesíteni és végrehajtani pénzügyi, tipikusan forrásigényes állami beavatkozás nélkül.

A környezethez kapcsolódó jogok értelmezési lehetőségei tehát leginkább a következők:

²⁸ Lásd még itt: UNEP: What is the Rights to a healthy environment. Information note (2022).

²⁹ Vienna Declaration and Programme of Action, adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993, UN General Assembly, 12 July 1993, UN Doc. A/CONF.157/23. Para. I. 5.

³⁰ Philip ALSTON: „Out of the Abyss: The Challenges Confronting the New UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights” *Human Rights Quarterly* 1987/3. 351., <https://doi.org/10.2307/761879>.

³¹ Eric POSNER: „Human Welfare, Not Human Rights” *Columbia Law Review* 2008/7. 1758–1801.

- i) *hagyományos anyagi emberi jogok* egyértelmű tartalommal (mint például a tiszta vízhez való jog vagy az egészséges környezethez való jog); vagy
- ii) inkább *eljárási jogok* (lásd az Aarhusi Egyezményt, az abban foglalt jogokat³²); vagy
- iii) *államcélok és állami célkitűzések* jogi kötelezettségek nélkül; vagy
- iv) ezek a jogok kizárólag más emberi jogokhoz kapcsolódnak, olyan *részjogosítványok* formájában, amelyek más jogok részeit, szelvényeit képezik (mint például az élethez való jog);³³ vagy
- v) inkább *általános viselkedési követelményekről és potenciális jövőbeli elvárásokról beszélünk* a jövő generációk érdekeire hivatkozva, nem kötelező erejű jogi követelmények formájában.

2. 2. AZ EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETHEZ VALÓ JOG FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

Ahogy Christopher Miller már 1995-ben rámutatott, az ENSZ első környezetvédelmi világkonferenciáján, az 1972-es stockholmi emberi környezetről szóló konferencián már teret nyert az a gondolat, hogy az elfogadható (minőségű) környezet bizonyos emberi jogok gyakorlásának előfeltétele lehet.³⁴ A konferencián elfogadott, soft law jellegű, az emberi környezetről szóló 1972-es Stockholmi Nyilatkozat szimbolikus első alapelve szolgáltatta az első bizonyosságot és elismerést a jólét, az egyének emberi jogai és a környezet közötti egyértelmű oksági kapcsolatról, ahogyan mindezt megfogalmazták: „az embernek alapvető joga van a szabadsághoz, az egyenlőséghez és a megfelelő életfeltételekhez olyan minőségű környezetben, amely lehetővé teszi a méltóságteljes és jólétben eltöltött életet, és ünnepélyes felelősséget visel a környezet védelméért és javításáért a jelen és a jövő nemzedékek számára.”³⁵ Azonban, ahogyan Dinah Shelton is megállapította, az említett alapelv „nem az egészséges környezethez való alapvető emberi jogot nevesíti, hanem arra utal, hogy az alapvető környezeti egészség kifejezetten szükséges az elismert emberi jogok szabad élvezetéhez és gyakorlásához.”³⁶

³² A három pillér a következő: i) a környezeti ügyekben az információhoz való jog; ii) a környezeti ügyekben a nyilvánosságnak a döntéshozatalban való részvételéhez való joga és iii) az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés környezeti ügyekben.

³³ Ilyenek lehetnek továbbá tipikusan a környezeti kérdésekkel kapcsolatos tájékoztatáshoz (információhoz) való jog, a magán- és családi élethez való jog, a lakhatáshoz való jog, az egészséghöz való jog vagy a megfelelő életszínvonalhoz való jog.

³⁴ Christopher MILLER: „Environmental Rights: European Fact or English Fiction?” *Journal of Law and Society* 1995/3. 374–375, <https://doi.org/10.2307/1410587>.

³⁵ Ez az *expressis verbis* elismerés hiányzik a későbbi – ezt követő két – csúcstalálkozó nyilatkozatából is. Ld. 1992 Rio Declaration on Environment and Development, UN Doc. A/CONF.151/26 (vol. I)/31 ILM 874, and the 2002 Johannesburg Declaration on Sustainable Development, UN Doc. A/CONF.199/20, 2002.

³⁶ Dinah SHELTON: „Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment” *Stanford Journal of International Law* (1991) 112. Az emberi jogok általános környezetjogi kapcsolatáról ld. bővebb áttekintésben, az 1990-es évek nézeteit összefoglalva, ld. Alan BOYLE – Michael ANDERSON (szerk.): *Human Rights Approaches to Environmental Protection* (Oxford: Oxford University Press 1996).

Bár a Stockholmi Nyilatkozat idézett szakasza nem kötelező erejű, és nem tekintendő a kifejezett (emberi jogi) elismerés bizonyítékának, számos további kezdeményezést, főként pedig állami jogalkotást ösztönzött a későbbiekben.³⁷ Az 1990-es években megjelentek olyan dokumentumok,³⁸ amelyek hitet tettek egy (dominánsan) anyagi jogi elismerés szükségessége mellett, és azzal érveltek, hogy az egészséges környezethez való jog nélkül „az egyéneknek nem lenne jogorvoslati lehetőségük a környezeti károk esetén”, de ezek a javaslatok végül „az államok ellenállásába ütköztek, így nem kerültek elfogadásra”.³⁹

Végül a 2020-as évek hozták el az áttörést a szimbolikus, globális elismerést illetően. Először az ENSZ Közgyűlésének segédszerve, az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa 2021-ben ismerte el a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való jogot emberi jogként 48/13-as számú határozatában,⁴⁰ amely elismerés azonban még semmiképpen sem volt kötelező az államok számára. Ezt követően az ENSZ Közgyűlése 76/300-as számú határozatában,⁴¹ ugyanakkor szintén nem kötelező ajánlás formájában tett hitet a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való jog emberi jogi elismerése mellett.

Az egyik legfontosabb kérdés mégis az egészséges környezethez való jog anyagi vagy eljárási jog (netán mindkettő egyszerre) természete, s elméleti érdekességén túl annak az eldöntése, hogy melyik vetülete a domináns. Ennek ugyanis különös gyakorlati, alkalmazásbeli vonatkozása van. Ennek a jognak ugyanis van anyagi jogi jelentése is, bár az eljárási aspektusa⁴² a jog legnyilvánvalóbb és legszembetűnőbb része.⁴³ Az eljárási megközelítésnek a bizonyítéka a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban való részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló 1998-as Aarhusi

³⁷ Merrills azonban rámutat, hogy „a környezeti jogok nemzeti alkotmányokba való beemelése vagy nemzetközi szerződésekben való taglalása nem garantálja, hogy e jogok jogosultja sikeresen tudja eme jogokat érvényesíteni más jogokkal szemben, de azt jelenti, hogy a környezeti jogokat mindig figyelembe kell venni.” John G. MERRILLS: „Environmental Rights” in Daniel BODANSKY et al. (szerk.): *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford (Oxford: Oxford University Press 2007) 666.

³⁸ Például: Human rights and the environment, UN Commission on Human Rights, 24 February 1995, E/CN.4/RES/1995/14.

³⁹ Anna RIDDEL: „New Perspectives on Connecting Human Rights and International Environmental Law” in Vasilka SANCIN (szerk.): *„International Environmental Law: Contemporary Concerns and Challenges”* (Ljubljana: GV Založba 2012) 133.

⁴⁰ *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*. HRC/RES/48/13. 8 October 2021.

⁴¹ *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment*. UNGA A/RES/76/300. 28 July 2022.

⁴² Jona RAZZAQUE: „Human Rights to a Clean Environment: Procedural Rights” in Malgosia FITZMAURICE et al. (szerk.): *Research Handbook on International Environmental Law* (Cheltenham: Edward Elgar 2010) 284–300. <https://doi.org/10.4337/9781849807265.00024>.

⁴³ Ahogy Bratspies említi, „számos környezetvédelmi szerződésben sok a törekvés, de kevés a konkrétum. Amikor viszont a szerződések konkrét, végrehajtható kötelezettségeket tartalmaznak, ezek a kötelezettségek jellemzően inkább eljárási, mintsem anyagi jogi jellegűek”. Rebecca BRATSPIES: „Do We Need a Human Right to a Healthy Environment?” *Santa Clara Journal of International Law* 2015/1. 47.

Egyezmény elfogadása.⁴⁴ Az úgynevezett „zöld demokrácia egyezmény” egy három-pilléres rendszert állított fel, amely jogokat biztosít az egyéneknek és egyesületeiknek egyaránt. A három pillér magában foglalja a megfelelő és demokratikus, átlátható eljárást, amelynek keretében az egyének vagy egyének csoportjai tájékoztatást kapnak környezeti ügyekben (első pillér), a kedvezményezetteknek és az érdekelt feleknek lehetőséget biztosítanak, hogy vegyenek részt a döntéshozatali folyamatban (második pillér), és a jogi érdekeltséggel rendelkező egyének vagy csoportjaik bírósághoz fordulhatnak, ha egy potenciálisan környezetet veszélyeztető tevékenységre várhatóan sor kerül vagy pedig az első két pillér szerinti jogaik gyakorlására nem volt lehetőségük (harmadik pillér).

Összefoglalva, az egészséges környezethez való jog területén az eljárási szempontok a védelem szintjét segítik elő, ezek domináns jellege az amúgyis homályos anyagi jogi jelentéstartalom mellett pedig kifejezetten szembetűnő.

2. 3. NORMATÍV SZABÁLYOZÁS

Sem a legfontosabb egyetemes emberi jogi dokumentumok, sem a régiónk szempontjából különösen fontos Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) és annak jegyzőkönyvei sem utalnak *expressis verbis* az egészséges környezethez való jogra.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (GSZKJNE) azonban három olyan cikket tartalmaz, amelyekből implicit módon kiolvasható az egészséges környezethez való jog. Kétségtelen, hogy az EJENY megfelelő életszínvonalról rendelkező 25. cikkét, valamint a GSZKJNE megfelelő életszínvonalhoz való jogról és az egészséghoz való jogról szóló 11–12. cikkeit úgy kell értelmezni, hogy azok az egyén környezetét és környezeti szükségleteit hivatottak védeni. Regionális szinten, az EJEE és annak jegyzőkönyvei esetében elmondható, hogy az egyezmény implicit módon, már „közvetve védte a környezethez való emberi jog bizonyos konnotációit, főleg a bírói aktivizmus gyakorlásának köszönhetően”.⁴⁵ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlatában már hosszú azon ügyek listája, amelyekben a bírói fórum hallgatólagosan elismerte az egészséges környezethez való jogot vagy annak egyes inherens részeit, amelyeket egyes polgári és politikai jogok körében értékelt.⁴⁶ Ez a bírói gyakorlat a *López Ostra kontra Spanyolország* ügyben hozott mérföldkőnek számító és úttörő jelentőségű döntésig vezethető vissza,⁴⁷ amelyben a strasbourgi

⁴⁴ 1998. évi Aarhusi Egyezmény a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban való részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról. UN Economic Commission for Europe, 2161 UNTS 447. Magyarországon kihirdette: 2001. törvény LXXXI. törvény.

⁴⁵ Daniel Garcia SAN JOSÉ: „*Environmental Protection and the European Convention on Human Rights*” (Council of Europe Publishing 2005) 6.

⁴⁶ Ld.: *Environment and the European Convention on Human Rights*. Factsheet, November 2015.

⁴⁷ *López Ostra v Spain*, App no 16798/90, A/303-C, [1994] ECHR 46, (1995) 20 EHRR 277, IHRL 3079 (ECHR 1994), 9th December 1994.

bíróság megállapította, hogy az ipari szennyezés és az ezáltal előidézett káros környezeti behatások elleni védelem elmulasztása az állam részéről a „magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog” (EJEE 8. cikke) megsértését vonja maga után. Azonban azt meg kell állapítanunk, hogy az államok mérlegelési szabadsága továbbra is elég széles e körben, miközben az EJEB több környezetvédelmi vonatkozású ügyben foglalkozott már az élethez való jogról (2. cikk), az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmáról (3. cikk), a szabadsághoz és biztonsághoz való jogról (5. cikk), a tisztességes eljáráshoz való jogról (6. cikk), a magán- és családi élet és az otthon tiszteletben tartásához való jogról (8. cikk), a hatékony jogorvoslathoz való jogról (13. cikk) és a tulajdon védelméről szóló cikkek (az Egyezmény 1. jegyzőkönyvének 1. cikke) megsértésével.⁴⁸

A tágabb európai kontextusban tehát az egészséges környezethez való jog nem kapott önálló és kifejezett elismerést a regionális európai szerződésekből (függetlenül attól, hogy ezeket a szerződéseket az EU vagy az Európa Tanács égisze alatt fogadták el). Ugyanez igaz az Európai Szociális Chartára is, amely a 3. cikkben lakonikus megfogalmazást használ a biztonságos és egészséges munkakörülményekhez való jog védelmével és előmozdításával kapcsolatban.⁴⁹ Emellett az Európai Unió Alapjogi Chartája csak nagyon általánosan fogalmazta meg a környezet védelmét,⁵⁰ anélkül, hogy az egészséges környezethez való érdemi jogot kifejezetten elismerte volna.

Európán kívül az afrikai és az amerikai emberi jogok védelmét szolgáló regionális rendszerek tekintetében néhány vonatkozó regionális szerződés szövege azonban már kifejezett rendelkezéseket tartalmaz a környezethez való jog gyakorlása szempontjából. Az *Afrikai Charta az Ember és Népek Jogairól* már elismerte a „fejlődésnek kedvező” általánosan kielégítő környezethez való jogot (24. cikk). Az Amerika-közi rendszerben az emberi jogokról szóló amerikai egyezményhez fűzött 1988-as *San Salvador-i kiegészítő jegyzőkönyv* a gazdasági, szociális és kulturális jogok területén elismerte az egészséges környezethez való jogot.⁵¹ Az 1988-as jegyzőkönyv az egészséges környezethez való jogon túl rögzíti továbbá az igazságos, méltányos és kielégítő munkakörülményekhez való jogot (7. cikk), az egészségeshez való jogot (10. cikk) és az élelemhez való jogot (12. cikk) is, amely így egy kifejezetten progresszív szövegezésű nemzetközi szerződésnek tekinthető, főleg annak tükrében, hogy 1988-ban írták alá. Az amerikai kontinensről még meg kell említenünk a 2018-ban aláírt ún. *Escazúí megállapodást* (Regional Agreement on Access

⁴⁸ Ld.: *Environment and the European Convention on Human Rights*. Factsheet, November 2015.

⁴⁹ Szövegezése csak annyit biztosít, hogy „a biztonságos és egészséges munkafeltételekhez való jog tényleges gyakorlásának biztosítására a Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy 1. munkabiztonsági és munka-egészségügyi szabályzatokat adnak ki.” Ld. az Európai Szociális Karta (Magyarországon kihirdette: 1999. évi C. törvény), 3. cikk, 1. bekezdés.

⁵⁰ A 37. cikk a következőképpen szól a környezetvédelemről: „[a] magas színvonalú környezetvédelmet és a környezet minőségének javítását be kell építeni az uniós politikákba, és a fenntartható fejlődés elvével összhangban biztosítani kell megvalósulásukat.”

⁵¹ Az egészséges környezethez való jog 11. cikke: „1. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egészséges környezetben éljen, és hozzáférjen az alapvető közszolgáltatásokhoz. 2. A részes államok előmozdítják a környezet védelmét, megőrzését és javítását.”

to Information, Public Participation and Justice in Environmental Matters in Latin America and the Caribbean).⁵² Az „amerikaközi Aarhusi egyezményként” is emlegetett Escazúzi megállapodás az Aarhusi egyezményből már az európai kontinensen ismert három pillérén (a környezethez való jog hármas eljárási keretrendszerén) túl tartalmazza az egészséges környezethez való jogot és fenntartható fejlődéshez való jogot a jelen és jövő generációk számára, valamint a latin-amerikai régióban sajnálatosan gyakran előforduló, a környezetvédelmi aktivistákat érő súlyos atrocitásokra és bűncselekményekre reagálva, a környezetvédelemmel foglalkozó szervezetek, jogvédők, természetvédők jogainak biztosítását. Az 1990-ben aláírt, nem kötelező erejű Kairói Deklaráció az Emberi Jogokról az Iszlámban (Cairo Declaration on Human Rights in Islam)⁵³ 17. cikkében említi a tiszta környezethez való jogot, az Arab Liga égisze alatt 2004-ben elfogadott és 2008-ban kötelező erővel hatályba lépett Emberi Jogok Arab Kartája (Arab Charter on Human Rights)⁵⁴ 38. cikkében tartalmazza – többek között – az egészséges környezethez való emberi jogot.

A fenti trendek fényében már nagy bizonyossággal megállapítható, hogy a környezeti jogok és más hasonló jogosultságok bizonyos tartalma (amelyeket az éghajlatváltozás, a környezetromlás és azok járulékos hatásai által okozott globális veszélyek indukálnak) implicit módon az emberi jogi szerződések egy részének szövegében *expressis verbis* megjelentek.

Amint azonban a fentiekben láttuk, a(z) (egészséges) környezethez való jog kifejezett elismerése azonban még mindig hiányzik az emberi jogi szerződések többségéből; noha eme ambiciózus jognak számos szelvénye több szerződésben már szerepel (pl. az élelemhez,⁵⁵ vízhez,⁵⁶ higiéniahoz stb. való jog formájában). Az továbbra is bizonytalan azonban, hogy ezek a jogok egyenértékűek-e a klasszikus polgári-politikai és gazdasági, szociális és kulturális jogokkal, vagy inkább emberi jognak „álcázott” nem kötelező és nehezen kikényszeríthető államcélok valójában.

Összegzőként megemlítenéd, hogy a környezetvédelmi szempontból releváns emberi jogok státusa nem egyértelmű; ezek inkább kívánatos állami célok és törekvések, mintsem az államnak az e jogok címzettjével és kedvezményezettjével szem-

⁵² 2018-ban írták alá, 2025 novemberében huszonnégy állam írta alá, és tizennyolc ratifikálta. Elérhető: <https://treaties.un.org/doc/Treaties/2018/03/20180312%2003-04%20PM/CTC-XXVII-18.pdf>.

⁵³ *Cairo Declaration on Human Rights in Islam*. Aug. 5, 1990, U.N. GAOR, World Conf. on Hum. Rts., 4th Sess., Agenda Item 5, U.N. Doc.A/CONF.157/PC/62/Add.18 (1993).

⁵⁴ *Arab Charter on Human Rights*. [ST/HR/JCHR/NONE/2004/40/Rev.1.

⁵⁵ E jog tartalmáról lásd a 12. számú általános kommentárt. *General Comment No. 12, The right to adequate food (art. 11)*, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 12 May 1999, E/C.12/1999/5.

⁵⁶ Edith BROWN WEISS: *International Law for a Water-Scarce World* (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2013) 191–242. <https://doi.org/10.1093/ejil/chu064> és Pierre THIELBÖRGER: *The Right(s) to Water. The Multi-Level Governance of a Unique Human Right* (Berlin–Heidelberg: Springer 2014). 236., <https://doi.org/10.1007/978-3-642-33908-0>. A vízhez való jog tartalmáról a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 11–12. cikkeinek égisze alatt a 15. számú általános kommentárt. *General Comment No. 15, The right to water (arts. 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 20 January 2003, E/C.12/2002/11.

ben fennálló jogi kötelezettségei, mivel tartalmuk homályos (pl. tiszta vízhez való jog akár államon belül régióként is eltérhet valamelyest), és igen széles körű az államok mérlegelési szabadsága. Míg az első generációs szabadságjogok többé-kevésbé egyetemesek és általánosan alkalmazhatóak, addig a társadalmi-gazdasági, regionális és egyéb jellemzők miatt a sokszínű módon megjelenő környezeti jogok többsége gazdasági, ökológiai, földrajzi változóktól is függ, ráadásul generációs különbségek is fellelhetők pl. a gyermekek és felnőtt korú lakosság eltérő szükségletei miatt. Összességében tehát a gyermekek jobban ki vannak téve ezeknek a körülményeknek, mint a felnőttek, és a környezethez fűződő érdekeik is hosszabb távúak, miközben érvényesítésük sok esetben nem biztosított a gyermekek számára.

3. A GYERMEKEK EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETHEZ VALÓ JOGA AZ ENSZ GYERMEKJOGI EGYEZMÉNYÉNEK ÉS MÁS VONATKOZÓ EURÓPAI JOGI ESZKÖZÖK TÜKRÉBEN

Mint fentebb részletesen kifejtettük, az (egészséges) környezethez való jog az emberi jogok harmadik generációjához, a globális vagy szolidaritási jogok közé tartozik, és azt jelenti, hogy mindenkinek joga van az egészséges környezethez. Ugyanakkor életkori és fejlődésbeli sajátosságaik miatt a gyermekek számára annak érvényesítése legtöbbször környezetüktől (családi, társadalmi, kulturális, földrajzi) és lehetőségeiktől függ. Különös sérülékenységük miatt a klímaváltozással összefüggésben az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa már 2017-ben felhívta a figyelmet a gyermekek fokozott védelmének sürgető szükségességére. A kérdés vizsgálatához a következőkben röviden áttekintjük a gyermekjogok vonatkozó nemzetközi keretrendszerét.

3. 1. A GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETHEZ KAPCSOLÓDÓ RENDELKEZÉSEI

Tíz év előkészítő munka után a Gyermekjogi egyezmény 1990. szeptember 2-án lépett hatályba, majdnem egy évvel azután, hogy az ENSZ Közgyűlése keretében az államok 1989. november 20-án elfogadták. A máig egyik legszélesebb körben ratifikált nemzetközi emberi jogi egyezményként a Gyermekjogi egyezmény célja az, hogy az államokat aktív szerepvállalásra ösztönözze a gyermekek jólétének, jólétének és jogainak globális biztosításában, valamint célja a különböző nemzetközi jogi szerződésekben szétszórta szereplő gyermekjogok összefogása és harmonizálása.

A Gyermekjogi egyezmény azért is számít mérföldkőnek, mert elfogadásáig egyetlen nemzetközi egyezmény vagy „jogkatalógus” sem szabályozta átfogóan a gyermekek emberi jogait. Az egyezmény 54 cikkben foglalja össze a gyermekek jogait, immáron kötelező erejű nemzetközi jogi dokumentumként. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának meghatározása alapján a Gyermekjogi egyezmény négy vezérelve

(„guiding principles”)⁵⁷ a következő: a megkülönböztetés-mentességhez való jog (2. cikk); a gyermek legfőbb/legjobb érdekeinek figyelembevétele (3. cikk); az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez való jog (6. cikk); valamint a részvételhez való jog (12. cikk). A Gyermekjogi egyezmény azzal, hogy minimum standardot állít fel minden gyermek 18 éves kora előtti gondozására, oktatására, fejlődésére és részvételére vonatkozóan, alapjaiban változtatta meg a gyermekekről és a gyermekkorral való gondolkodásunkat.⁵⁸ A gyermekkor védelme nemzetközi kötelezettség lett,⁵⁹ és megszületett a „globális gyermek” fogalma, azaz, hogy „a” gyermeket ugyanazok a jogok és garanciák illetik meg bárhol, bármilyen körülmények között vagy képességekkel is született.⁶⁰

A Gyermekjogi egyezmény értelmében vett „gyermek” fogalmát elsősorban az 1. cikke tárgyalja, rögzítve, hogy „az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

Tekintettel arra, hogy az államok eltérően szabályozzák nemzeti szinten az ember jogképességének, jogalanyiségének kezdetét, az egyezmény nem tartalmaz rendelkezéseket a gyermekkor vagy a gyermeki jogok kezdetéről (kivéve a születendő gyermek védelmére való utalást az egyezmény preambulumban, amely idézi a Gyermek jogairól szóló 1959-es ún. második Genfi nyilatkozat egy szakaszát, amely elismeri, hogy „a gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után” egyaránt).

Az egészséges környezethez való jog érvényesülése, de különösképpen a klímaváltozás (és káros következményei) vonatkozásában gyakran megjelennek a gyermekek mellett a jövő generációinak érdekeinek összetett kérdései is.⁶¹ A szakirodal-

⁵⁷ A Gyermekjogi egyezményben foglalt valamennyi jog kapcsolódik egymáshoz, és azokat egységesen kell értelmezni. A Gyermekjogi egyezmény bizottsága által meghatározott négy „általános elv” – vagy átfogó jog – azonban különösen szükséges az összes többi jog teljesítéséhez. Lásd az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 5. sz. Általános Kommentárját (2003) A gyermek jogairól szóló egyezmény általános végrehajtási intézkedései (4., 42. és 44. cikk, 6. bekezdés) 4. Ld.: General Comment No. 5 (2003): General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child.

⁵⁸ Michael FREEMAN: „The Philosophical Foundations of Human Rights” *Human Rights Quarterly* 1994/3., <https://doi.org/10.2307/762434> 491. Anna HOLZSCHEITER: „Power of Discourse or Discourse of the Powerful? The Reconstruction of Global Childhood Norms in the Drafting of the UN Convention on the Rights of the Child” *Journal of Language and Politics* 2011/1. 45–69., <https://doi.org/10.1075/jlp.10.1.01hol>.

⁵⁹ UNICEF, Celebrating 20 years of the Convention on the Rights of the Child. The state of the world's children. Special edition. (New York 2009). 2.

⁶⁰ Ennek ellentmondásosságához lásd pl. Ann QUENNERSTEDT – Carol ROBINSON – John L'ANSON: „The UNCRC: The Voice of global consensus on children's rights?” *Nordic Journal of Human Rights* 2018/1. 38–54., <https://doi.org/10.1080/18918131.2018.1453589>.

⁶¹ Lásd például Axel GOSSE: „On Future Generations' Future Rights” *Journal of Political Philosophy* 2008/4. 446., <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00323.x>. Robert HOCKETT: „Justice in Time” *The George Washington Law Review* 2009/5–6. 1135. Ori J. HERSTEIN: „The Identity and (Legal) Rights of Future Generations” *The George Washington Law Review* 2009/5–6. 1173. David DEGRAZIA: „Just(ice) in Time for Future Generations: A Response to Hockett and Herstein” *The George Washington Law Review* 2009/5–6. 1216. Lásd az „identitásnélküliség” („non-identity”) problémájáról Derek PARFIT: „Future Generations: Further Problems” *Philosophy and Public Affairs* 1982.

mat áttekintve az rajzolódik ki, hogy a „jövő nemzedékek” fogalmának még mindig nincs konkrét meghatározása a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban. (Mi több, jelenleg még a jövő nemzedékek emberi jogainak a nemzetközi emberi jogban való elismerésének normatív alapja is tisztázatlan és vitatott).⁶² A „jövő nemzedékek” fogalmának egyes értelmezései magukban foglalják a már létező/jelenlegi/megszületett nemzedékeket, tehát az itt és most élő gyermekeket is.⁶³

Kiindulópontunk szerint, a gyermekjogok nemzetközi keretrendszere tehát alkalmas lehet a gyermekek egészséges környezetének védelemére – a jövőre vonatkozóan is. A Gyermekjogi egyezmény azon kevés emberi jogi instrumentum közé tartozik, amely kifejezetten aktív intézkedéseket követel meg a részes államoktól a környezet védelme érdekében (is). A gyermeknek az elérhető legmagasabb szintű egészséghez való jogáról szóló 24. cikk (2) bekezdésének c. pontja tartalmaz a környezetszennyezéssel kapcsolatos rendelkezéseket, s az oktatás céljairól szóló 29. cikk (1) bekezdésének e.) pontja a következőket mondja ki „e) a gyermek tudatába kell vésni a természeti környezet iránti tiszteletet”.

Ezen túlmenően az államok számára tartalmilag eltérő, de még mindig egyértelmű és közvetlen kötelezettséget jelentenek a következő, a környezetvédelemmel kapcsolatos cikkek. Nyilvánvalóan az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez való jogról szóló 6. cikk említendő elsőként, amely kimondja: „minden gyermeknek veleszületett joga van az életre”. De fontos megemlíteni a diszkrimináció tilalmáról szóló 2. cikket, a gyermekek részvételéről szóló 12., 13. és 17. cikkeket (a meghallgatáshoz való jogról, a szólásszabadságról és a megfelelő tájékoztatáshoz való hozzáférésről szóló cikkek), valamint a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekeit garantáló 3. cikket, amely szerint „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”. A megfelelő életszínvonalhoz való jogról szóló 27. cikk, valamint a piHENéshez, játékhoz és kikapcsolódáshoz való jogról szóló 31. cikk sem megkerülhető. Fontos azt is hangsúlyozni, hogy a környezeti szempontok figyelembevétele a sérü-

113. Stephen HUMPHREYS: „Against Future Generations” *European Journal of International Law* 2022/4. 1061–1092., <https://doi.org/10.1093/ejil/chac068>. Peter LAWRENCE: „International Law Must Respond to the Reality of Future Generations: A Reply to Stephen Humphreys” *European Journal of International Law* 2023/3. 669–682. <https://doi.org/10.1093/ejil/chad034>.

⁶² Aoife NOLAN: „Children and Future Generations Rights before the Courts: The Vexed Question of Definitions” *Transnational Environmental Law* 2024. 13/3., <https://doi.org/10.1017/s2047102524000165>. Aoife NOLAN: „The Children are the Future – Or Not? Exploring The Complexities of the Relationship between the Rights of Children and Future Generations”, 22 May 2022. <https://www.ejiltalk.org/the-children-are-the-future-or-not-exploring-the-complexities-of-the-relationship-between-the-rights-of-children-and-future-generations/>. Aoife DALY: „Intergenerational rights are children’s rights: upholding the right to a healthy environment through the UN Convention on the Rights of the Child” (June 20, 2022), <http://doi.org/10.2139/ssrn.4141475>. Fons COOMANS: „Towards 2122 and beyond: Developing the human rights of future generations” *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2023/1. 53–60., <https://doi.org/10.1177/09240519231159997>.

⁶³ BÁNDI Gyula: „A jövő nemzedék védelmének egyes jogi eszközei” *Iustum Aequum Salutare* 2024/1. 33–50.

lékeny gyermekcsoportok, mint például a fogyatékkal élő gyermekek (23. cikk) vagy az őslakos gyermekek (30. cikk) számára még inkább fontos.

S habár a Gyermekjogi egyezmény, amint láttuk, csak a preambulumban említi a születendő gyermekek védelmét, bizonyos környezeti tényezők nemcsak a születés előtt, hanem már a fogantatás előtt is hatással lehetnek a gyermekekre (pl. a toxikus anyagoknak való kitettséggel összefüggő fogyatékoság és betegségek kialakulásának fokozott kockázata), és egyes, az emberi tevékenységből származó veszélyes anyagok hosszú ideig a vízben, az élelmiszerekben, a levegőben és a talajban maradnak, így a gyermekek generációit környezeti kockázatoknak teszik ki.⁶⁴

A Gyermekjogi egyezménynek három Fakultatív Jegyzőkönyve van, amelyekre itt hivatkozunk. 2000-ben elfogadták a Gyermek jogairól szóló egyezményhez csatolt, a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló fakultatív jegyzőkönyvet (OPSC)⁶⁵ és a Gyermek jogairól szóló egyezményhez csatolt, a gyermekeknek a fegyveres konfliktusokban való részvételéről szóló fakultatív jegyzőkönyvet (OPAC).⁶⁶ Az éghajlati és környezeti kérdések hatását szem előtt tartva mindkét jegyzőkönyv elemezhető, ami azonban túlmutat e tanulmány kerekein. Ehelyütt röviden megjegyzendő, hogy az OPAC kapcsolódása nyilvánvaló az egészséges környezethez való joghoz, így például a fegyveres konfliktusok gyakran a talaj és a víz szennyezésével is járnak, a területeket a háborús stratégia következményeként vagy akár annak részeként hátrahagyott mérgező anyagok vagy robbanóanyag-maradványok is szennyezhetik, de a fegyveres konfliktus maga is hozzájárul a környezet rombolásához. Az OPSC kapcsolódása is könnyen belátható, mivel egyértelmű, hogy még több gyermek viseli az éghajlatváltozás terhet, így az extrém szegénység, a mélyülő társadalmi egyenlőtlenségek, az élelmezési bizonytalanság, az erőszakos kitelepítés vagy a konfliktusok elől való menekülés miatt az éghajlati válság, mint az említett kockázatok és körülmények kiváltó tényezője, súlyosbítja a gyermekek erőszakkal szembeni sebezhetőségét is.

A 2011-ben elfogadott panaszjárásról szóló harmadik Fakultatív Jegyzőkönyvnek (továbbiakban Fakultatív Jegyzőkönyv, OPIC)⁶⁷ abból a szempontból van különös jelentősége, hogy a gyermekek és fiatalok ennek alapján közvetlenül fordulhatnak a Gyermekjogi egyezményben rögzített jogaik megsértése esetén az ENSZ

⁶⁴ UNEP: „Children’s Rights and the Environment. Guidance On Reporting To The Committee On The Rights Of The Child” Children’s Environmental Rights Initiative, August 2020 (1 December 2020), https://www.childrenenvironment.org/s/Guidance_On_Reporting_To_The_Committee_On_The_Rights_Of_The_Child-FINAL.pdf.

⁶⁵ UN, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. General Assembly Resolution A/RES/54/263., <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>.

⁶⁶ UN, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. General Assembly Resolution A/RES/54/263., <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-involvement-children>.

⁶⁷ UN, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure. General Assembly Resolution A/RES/66/138. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-communications>.

Gyermekjogi Bizottságához. Az első klímaügyet 2019-ben ennek alapján nyújtotta be öt ‘nagy kibocsátó’ G20 állam – Argentína, Brazília, Franciaország, Németország és Törökország – ellen tizenhat gyermek és fiatal, köztük az ikonikussá vált klímaaktivista, Greta Thunberg (lásd a későbbiekben részletesebben tárgyalt *Sacchi* ügyet).

3. 2. EURÓPAI GYERMEKJOGI ESZKÖZÖK A GYERMEKEK EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETE TERÜLETÉN

A gyermekek jogait az Európai Unióban az általános emberi jogok részeként is védelem illeti, elsősorban és legfőképpen azért, mert az EU valamennyi tagállama aláírta és ratifikálta az ENSZ Gyermekjogi egyezményét és más vonatkozó nemzetközi emberi jogi dokumentumokat (különösen az EJEE-t). Másodsorban azért, mert az EU Alapjogi Chartája kötelező jogi erővel bírván megteremtette az alapvető jogok európai szintű védelmének kötelezettségét. Az Alapjogi Charta első alkalommal tett részletes utalást a gyermekek jogaira uniós „alkotmányos” szinten,⁶⁸ elismerve többek között a gyermekek jogát a kötelező oktatáshoz való szabad hozzáféréshez (14. cikk [2] bekezdés), kimondja az életkoron alapuló megkülönböztetés (21. cikk) és a kizsákmányoló gyermekmunka tilalmát (32. cikk). Az Alapjogi Charta 24. cikke külön rendelkezést tartalmaz a gyermekek jogairól, s 37. cikke tartalmaz rendelkezést a környezetvédelemről is.

Az EU-ban a gyermekek jogaira vonatkozó rendelkezések fokozatosan fejlődtek, a fejlődés üteme területenként eltérő.⁶⁹ Az EU Gyermekjogi Stratégiáját nagy várakozás előzte meg a gyermekjogi szakma részéről, amelyet végül 2021 márciusában fogadtak el⁷⁰, s amely egyébként nem szentel kiemelt figyelmet az éghajlatváltozás/környezetvédelem tematikus területének, kivéve a második, egészséggel kapcsolatos téma tágabb kontextusban értelmezhető akként, hogy szoros kapcsolatban áll az egészséges környezettel, és kapcsolódik az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaihoz (Sustainable Development Goals, SDGs) is, amelyet 2015-ben fogadott el valamennyi ENSZ-tagállam annak érdekében, hogy mások mellett, 2030-ig felszámolja a szegénységet, csökkentse az egyenlőtlenségeket és békésebb, virágzóbb társadalmakat

⁶⁸ Helen STALFORD – Mieke SCHUURMAN: „Are We There Yet? The Impact of the Lisbon Treaty on the EU Children’s Rights Agenda” *The International Journal of Children’s Rights* 2011/3. 381–403., <https://doi.org/10.1163/157181811x584532>. Clare MCGLYNN: „Rights for children? The potential impact of the European Union Charter of Fundamental Rights” *European Public Law* 2002/3., <https://doi.org/10.54648/5095466>.

⁶⁹ Helen STALFORD – Eleanor DRYWOOD: „Coming of age? Children’s rights in the European Union” *Common Market Law Review* 2009/1., <https://doi.org/10.54648/cola2009005>. Lux Ágnes: „A gyermekek jogai” in JAKAB András – FEKETE Balázs. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András), 2018, <http://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai>.

⁷⁰ European Commission: EU Strategy on the Rights of the Child. https://commission.europa.eu/document/download/86b296ab-95ee-4139-aad3-d7016e096195_en?filename=EU%20Strategy%20on%20the%20Rights%20of%20the%20Child%20-%20Illustrated%20version.

építsen [pl. tiszta víz és higiénia (6. cél), az éghajlatváltozás elleni küzdelem (13. cél)]. A Stratégiáról szóló tanácsi következtetések⁷¹ preambuluma megjegyzi, hogy a gyermekek különböző válságok (pl. fegyveres konfliktusok és azok következményei, terrorizmus okozta vészhelyzetek, közegészségügyi válság, gazdasági válság) esetén nagyobb kockázatnak és veszélynek vannak kitéve, mint a felnőttek. E veszélyek között az éghajlatváltozás vagy a természeti katasztrófák is szerepelnek, ugyanakkor a stratégia részletesebben nem foglalkozik az éghajlatváltozással vagy az egészséges környezethez való joggal.

Az Európa Tanács (ET) az EU-t messze megelőzve úttörő és proaktív szerepet játszott a gyermekek jogainak védelmében. Legfontosabb emberi jogi szerződése az EJEE (kiegészítő jegyzőkönyveivel együtt) konkrét rendelkezéseket is tartalmaz a gyermekekre vonatkozóan, annak ellenére, hogy nem tartalmaz kifejezetten „gyermekjogi” cikket. A gyermekek vonatkozásában jellemzően az EJEE 8. cikke kerül elő, amely garantálja a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot, valamint a 3. cikk, amely tiltja a kínzást és az embertelen és megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az EJEB kiterjedt ítélkezési gyakorlatot alakított ki a gyermekek jogairól,⁷² egyre gyakoribb hivatkozásokkal a Gyermekjogi egyezményre, az EJEE rendelkezéseiben foglalt pozitív kötelezettségekre összpontosító értelmezési megközelítéseket alkalmazva. Mivel azonban az EJEB a kérelmeket eseti alapon vizsgálja, nem nyújt átfogó áttekintést a gyermekek egyezmény szerinti jogairól.

2005-ben az Európa Tanács állam- és kormányfői varsói csúcstalálkozójukon úgy döntöttek, hogy elindítják az átfogó „Építsünk Európát a gyermekekkel a gyermekekért!” elnevezésű stratégiát,⁷³ amelyet azóta többször meghosszabbítottak. A 2022–2027 közötti időszakra vonatkozó jelenlegi stratégiát az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2022. február 23-án fogadta el, és a 2022. április 7–8-án Rómában megrendezett „A horizonton túl: a gyermekjogok új korszaka” című konferencián indította útjára.⁷⁴ Legutóbb prioritásként határozták meg a gyermekek jogainak védelmét válság- és vészhelyzetekben. Ez többek között az egészséges környezethez való hozzáférésre és az éghajlatváltozás elleni küzdelemre irányuló intézkedésekre is kiterjed. A stratégia e területe egy táblázatot is tartalmaz, amely felsorolja a különböző nemzetközi jogi eszközöknek az éghajlatváltozással és a környezetromlással kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatos rendelkezéseit, például a Gyermekjogi egyezmény (19., 20., 22., 24., 29., 38., 39. cikk) és az EJEE legfontosabb cikkeit (2., 5., 8., 13., 14. cikk) és az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljait (1., 3., 4., 10., 11., 13. cikk).

⁷¹ Conclusions on the EU Strategy on the rights of the child. Brussels, 9 June 2022 (OR. fr) 10024/22. https://commission.europa.eu/document/download/9d9515fd-89e0-4738-9f7e-8dd382454ffd_en?filename=st_10024_2022_init_en.pdf.

⁷² ECtHR factsheet on children's rights, https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Childrens_ENG.pdf.

⁷³ The Council of Europe's transversal programme „Building a Europe for and with children”. https://www.coe.int/t/dg3/children/BriefDescription/Default_en.asp.

⁷⁴ High-level Launching Conference for the Strategy for the Rights of the Child (2022-2027). 7-8 April 2022, Rome, <https://rm.coe.int/council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2022-2027-child/1680a5ef27>.

Bár az Európa Tanács valamennyi tagállama ratifikálta mind a Gyermekjogi egyezményt, mind a Párizsi Megállapodást,⁷⁵ jelentős kihívásokkal kell szembenéznük a végrehajtásban, ezért azóta is jórészt törekednek arra, hogy megerősítsék az éghajlatváltozás elleni küzdelem iránti általános politikai elkötelezettségüket.⁷⁶

3. 3. EGYÉB, NEM KÖTELEZŐ EREJŰ DOKUMENTUMOK A GYERMEKEK EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETE TÉMÁJÁBAN

Röviddel a Gyermekjogi egyezmény elfogadását követően az ENSZ 1990 szeptemberében összehívott nagyszabású világtalálkozót ('World Summit for Children') követően kiadott a gyermekek túléléséről, védelméről és fejlődéséről szóló nyilatkozatában hangsúlyozta a gyermekek jólétét és kiszolgáltatott helyzet javítását annak érdekében, hogy „minden gyermek biztonságosabb és egészségesebb jövőt élvezhessen”.⁷⁷

2002-ben az ENSZ Közgyűlése elfogadta az „Egy gyermekeknek való világ” („A world fit for children”) című határozatát.⁷⁸ A határozat a következőképpen szól (7. pont, 10. bekezdés): „meg kell védenünk természeti környezetünket, az élet sokszínűségével, szépségével és erőforrásaival, amelyek mind az életminőséget javítják, a jelen és a jövő nemzedékek számára. Minden segítséget meg fogunk adni a gyermekek védelméhez és a természeti katasztrófák és a környezetromlás rájuk gyakorolt hatásának minimalizálásához”.

A határozat továbbá rögzítette a gyermekek számára legfontosabb környezeti kihívásokat, mint például „a globális felmelegedés, az ózonréteg kimerülése, a levegőszennyezés, a veszélyes hulladékok, a veszélyes vegyi anyagoknak és növényvédő szereknek való kitettség, a nem megfelelő higiénia, a rossz higiéniai körülmények, a nem biztonságos ivóvíz és élelmiszer, valamint a nem megfelelő lakhatás, amelyekkel foglalkozni kell a gyermekek egészségének és jólétének biztosítása érdekében” (26. bekezdés).

A 2002-es johannesburgi nyilatkozat és végrehajtási terve a gyermekekre mint veszélyeztetett csoportra hivatkozott, kiemelve a „környezeti egészségügyi veszélyek csökkentését, figyelembe véve a gyermekek különleges szükségleteit, valamint a szegénység, az egészség és a környezet közötti összefüggéseket, pénzügyi források,

⁷⁵ UN Paris Agreement, 2015, https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.

⁷⁶ A Parlamenti Közgyűlés 2396 (2021) és 2399 (2021) számú állásfoglalása, valamint a 2211 (2021) és 2214 (2021) számú ajánlása „Az egészséges környezethez való jog rögzítése: az Európa Tanács fokozott fellépésének szükségessége”, illetve „Az éghajlati válság és a jogállamiság” című, a környezet megőrzéséért való transzgenerációs felelősség és a gyermekek számára új jogorvoslatok kialakítása érdekében.

⁷⁷ *First Call for Children. World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children.* Agreed to at the World Summit for Children on 30 September 1990. UNE/ICEF(063.1)/W67, para 20.

⁷⁸ UN Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Ad Hoc Committee of the Whole (A/S-27/19/Rev.1 and Corr.1 and 2)] S-27/2. A world fit for children. The General Assembly adopts the document entitled 'A world fit for children' annexed to the present resolution. 6th plenary meeting 10 May 2002.

technikai segítségnyújtás és tudásátadás biztosításával a fejlődő országok és az átmeneti gazdaságú országok számára” [II. rész, 7. bekezdés, f) pont].⁷⁹

2004-ben éppen Budapesten rendezték a IV. Környezet és Egészség Miniszteri Konferenciát, amelynek középpontjában a gyermekek egészségének védelme állt. A „Gyermekeink jövője” alcímet viselő konferencián a miniszterek elfogadták a Gyermekek Környezet- és Egészségvédelmi Cselekvési Tervét (Children’s Environment and Health Action Plan for Europe – CEHAPE).⁸⁰ A CEHAPE a tagállamok számára készített közös akcióterv, amelynek célja, hogy világszerte egészséges környezetet biztosítsanak a gyermekeknek. A programban kiemelt helyen szerepelt a biztonságos ivóvízhez való hozzáférés.

2017-ben az ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága (OHCHR) az éghajlatváltozás és a gyermekjogok teljes körű és hatékony érvényesülése közötti kapcsolatról szóló elemzést is közzétett.⁸¹ A tanulmányban az OHCHR megvizsgálta az éghajlatváltozás gyermekekre gyakorolt lehetséges hatásait, valamint az államok és más szereplők ezzel kapcsolatos emberi jogi kötelezettségeit és felelősségét, beleértve a klímaváltozással kapcsolatos politikák gyermekjogi megközelítésének elemeit. A tanulmány jó gyakorlatokat és konkrét ajánlásokat is tartalmaz az emberi jogi – különösen a gyermekjogi – kötelezettségek teljesítésére az éghajlatváltozással összefüggésben, például a peres eljárások, az oktatási politikák és a katasztrófakockázat csökkentése terén. Az elemzés hat olyan releváns kihívást azonosított, amelyekben a gyermekek egészséges környezethez kapcsolódó jogai egyértelműen veszélyben vannak; amelyek a következők: i) szélsőséges időjárás és természeti katasztrófák; ii) víz- és élelmiszerhiány; iii) légszennyezés; iv) betegséghordozók által terjesztett és fertőző betegségek; v) a mentális egészségre gyakorolt hatások és vi) a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermekekre gyakorolt aránytalan hatások.

2017-ben az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa az emberi jogokról és a környezetről szóló 34/20⁸² számú határozatában arra kérte az ENSZ tagállamait, hogy segítsék elő a gyermekek bevonását a környezetvédelmi döntéshozatalba. Egy évvel később a gyermekeket sérülékeny társadalmi csoportként ismerte el, akik vonatkozásában az államoknak erőfeszítést kell tegerenek a döntéshozatalban való részvételük biztosítására és szükséges tudatosságuk fokozására, valamint az éghajlatváltozással, a biológiai sokféleséggel kapcsolatos oktatást.⁸³

2018-ban az emberi jogokkal és a környezettel foglalkozó különmegbízott jelentést tett közzé, amelyben négy nemzetközileg elfogadott alapelvvel foglalkozott:

⁷⁹ Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImpl.pdf.

⁸⁰ World Health Organization: Children’s health and environment. 2005, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/107348/9789289013741-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁸¹ Analytical study on the relationship between climate change and the full and effective enjoyment of the rights of the child. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Human Rights Council. Thirty-fifth session, 6-23 June 2017, Agenda items 2 and 3. A/HRC/35/13.

⁸² UN General Assembly (2017). Human Rights Council. Resolution 34. Human Rights and the Environment. A/HRC/34/L.33.

⁸³ Point 5, para. (c) and (e) of the United Nations General Assembly. 2018. Human Rights Council. Resolution 38 Human rights and climate change. A/HRC/38/L.5.

i) a jövő nemzedékek és a generációk közötti egyenlőség; ii) az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés; iii) a gyermekekkel való konzultáció és iv) a megkülönböztetésmentesség.⁸⁴

Emellett az ENSZ Főtitkár Gyermekekkel szembeni erőszakkal foglalkozó különleges képviselője, Maalla M'jid 2022 októberében bemutatta éves jelentését⁸⁵ az ENSZ Közgyűlésnek, amelyben hangsúlyozta, hogy a klímaválság világszerte súlyos hatással van a gyermekek védelmére és jólétére. A jelentés arra is kitért, hogy a gyermekjogi szempontokat figyelembe vevő védelemre és erőszak-megelőzésbe való befektetésre ma nagyobb szükség van, mint valaha, mivel a COVID-19 világjárvány és a folyamatban lévő humanitárius és környezeti válságok fokozzák a gyermekek erőszaknak való kitettségét és sebezhetőségét.

Mérföldkőnek tekinthető a jövő nemzedékek emberi jogairól szóló 2023-ban közzétett Maastrichti Alapelvek⁸⁶ szakértői dokumentumának közzététele, amely jelentős lépést jelent az államok kötelezettségeinek tisztázása terén a generációk közötti egyenlőséggel összefüggésben és az emberi jogok időbeli hatálya vonatkozásában is új koncepciót hoz be. Az ENSZ Közgyűlése 2024. szeptember végén fogadta el a Paktum a Jövőért (Pact for the Future)⁸⁷ címet viselő határozatát és a jövő nemzedékekről, valamint a globális digitális paktumról szóló melléklet formájában hozzácsatolt további nyilatkozatot. A paktum főszövege is foglalkozik IV. pontjában a fiatalokkal és a jövő generációival, a külön dedikált nyilatkozat mellett.

Összességében tehát ezek a nem kötelező erejű dokumentumok rámutattak a gyermekek helyzetének megváltozott felfogására és újonnan kialakuló elismerésére a környezetvédelem fényében. Megjegyzendő ehelyütt az is, ahogyan a gyermekrésztvételeiség összekapcsolódott a klímaváltozással kapcsolatos kérdések tárgyalásában. Az ENSZ 1995-ben indult klímakonferenciáinak (COP) során 2019-ben Madridban (COP25) volt először, amikor a részes felek aláírták a gyermekekről, a fiatalokról és az éghajlat-politikai fellépésről szóló kormányközi nyilatkozatot.⁸⁸ Ez volt az első ilyen jellegű nyilatkozat, amely a befogadó, gyermek- és ifjúságközpontú éghajlat-politikák és -intézkedések felgyorsítására irányul nemzeti és globális szinten. A 2022

⁸⁴ UN General Assembly, Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment [Special Rapporteur's report on children's rights and environmental protection]. A/HRC/37/58.

⁸⁵ Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence Against Children (OSRSG/VAC), The climate crisis and violence against children (New York, 2022). <https://violenceagainst-children.un.org/sites/default/files/2024-10/The%20climate%20crisis%20and%20violence%20against%20children.pdf>.

⁸⁶ The Maastricht Principles of the Human Rights of Future Generations, July 2023, <https://www.rightsoffuturegenerations.org/the-principles>. Lásd még: Ana Mária Suárez FRANCO – Sandra LIEBENBERG: „The Maastricht Principles on the Human Rights of Future Generations” *Global Multilateralism* 2023 59. FONS COOMANS: „The Need to Protect the Human Rights of Future Generations: Introducing the Maastricht Principles on the Human Rights of Future Generations” *Zeitschrift für Menschenrechte* 2024/1. 176–181.

⁸⁷ UN, Pact for the Future, Global Digital Compact and Declaration on Future Generations, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/soft-pact_for_the_future_adopted.pdf.

⁸⁸ UN, Declaration on Children, Youth and Climate Action, <https://www.unicef.org/environment-and-climate-change/climate-declaration#declaration>.

novemberében tartott COP27 egyik kiemelt eseménye volt az új „veszteség- és káralap” létrehozása, amelynek célja, hogy pénzügyi támogatást nyújtson az éghajlat-változás következményei által leginkább veszélyeztetett és érintett országoknak. Az egyik legnagyobb nemzetközi gyermekjogi szervezet, a Save the Children szerint „a COP27 vezetői egy apró, de fontos lépést tettek az éghajlati válság által leginkább érintett gyermekek számára az igazságszolgáltatás biztosítása érdekében azzal, hogy hivatalosan is elismerték a gyermekeket mint a változás szereplőit, és létrehoztak egy veszteség- és káralapot (...), de sokkal többet kell tenni a gyermekek jövőjének biztosítása érdekében”. A Save the Children jelentése szerint mintegy 774 millió gyermek – a világ teljes gyermeknépszségének egyharmada – él együtt a szegénység és a magas éghajlati kockázat kettős hatásával.⁸⁹ A tanulmány szerint a tizenöt országban megkérdezett gyermekek 83%-a mondta azt, hogy látja az éghajlati válság vagy az egyenlőtlenség, vagy mindkettő hatásait, amelyek befolyásolják a körülötte lévő világot. Beszédes az az adat is, hogy 73%-uk szerint a felnőtteknek többet kellene tenniük a problémák kezelése érdekében.

Összességében elmondhatjuk, hogy a gyermekjogok nemzetközi és európai regionális jogi eszközeit áttekintve az egészséges környezet gyermekjogi keretezése lehetséges, sőt a joggyakorlatban is megjelent. Ezt támasztja alá a gyermekjogok érvényesítésének egy másik aspektusa, azaz, hogy a gyermekek és fiatalok is egyre inkább gyakorolják a jogorvoslathoz való jogukat, az érdemi részvétel alapvető jogának egyik formájaként. Ahogyan ez a gyermekrészvételiség egyre inkább teret nyer különböző fórumokon, úgy is mint a Gyermekjogi egyezmény egyik zsinórmértéke (12. cikk), klímakérdésekben a 2024-ben tartott COP29-en gyermekjogi szervezetek, az UNICEF és a Save the Children International fiatalok részvételével szervezett egyeztetést a gyermekjogok klímátárgyalásokba és megbeszélésekbe történő integrálásáról,⁹⁰ és más klíma vonatkozású fórumokon is megjelentek a gyerekek és fiatalok mint aktív résztvevők, akár mint felperesek vagy panaszos felek.

4. GYERMEKEK, FIATALOK KLÍMAÜGYEI A JOGI FÓRUMOK ELŐTT

A 2020-as években – a klímapierek elterjedésével párhuzamosan – a 18 év alatti gyermekek és a fiatal felnőttek egyre aktívabbak lettek a jogérvényesítés, de akár csak a problémák globális megjelenítésének kérdése terén. A felgyorsuló környezeti jogalkotás, a fiatalok jövőjét érintő globális ügyek iránti fogékonyság, valamint a klímaváltozással kapcsolatos környezeti ügyek bírói útra való terelése egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy néhány éven belül számos emberi jogi ügyben került elő a fiatalok klímaváltozással kapcsolatos emberi jogi érvelése.

⁸⁹ Save the Children, "Generation hope: 2.4 billion reasons to end the global climate and inequality crisis", 2022, <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Generation-Hope-Report-GLOBAL-onlineversion-25-10-22.pdf/>.

⁹⁰ <https://knowledge.unicef.org/CEED/unicef-cop>.

4. 1. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK JOGGYAKORLATA

Az éghajlatváltozás kapcsán 2024 tavaszán az EJEK nagy horderejű ügyekben hozott döntéseket, még ha azok csak felerészben adnak is okot bizakodásra, főleg a jövő generációk érdekei és jogai vonatkozásában. Noha a kifejezetten fiatalok által indított, fiatalok klímavédelemmel kapcsolatos érdekeire fókuszáló *Duarte Agostinho és Mások kontra Portugália és Más Államok*⁹¹ ügyben az EJEK Nagykamarája végül a keresetet elutasította eljárási – többek között helyi jogorvoslati lehetőségek elmulasztása miatti – okból (hasonlóan tett a *Carême kontra Franciaország* ügyben,⁹² amely ügyet a panaszos össze is akarta vonni a portugál fiatalok által indított esettel), azonban a *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz és Mások kontra Svájc*⁹³ ügyben érdemi ítéletet hozott 2024. április 9-én, helyt adva a panaszos egyesületnek, és megállapítva, hogy Svájc nem tett eleget nemzetközi éghajlatvédelmi szerződésekből fakadó kötelezettségeinek, ezáltal az egyesület és tagjainak egyes, egyezménybe foglalt jogait megsértette az állam.

A *Duarte Agostinho* ügyben hozott döntés, habár nem hozta meg a beadványozók számára a sikert, jelentőségét adja, hogy egyrészt ez volt az EJEK előtt az első klímaügy, másrészt ezt az ügyet fiatalok nyújtották be, amelyet soron kívül tárgyalt a strasbourgi bíróság. A „negatív” kimenetel ellenére a döntés meghatározó jelentőségű a gyermekjogok és a környezet vonatkozásában, s kihatással lehet a későbbi strasbourgi gyakorlatra.⁹⁴

Ugyanakkor ahogyan fentebb már említettük az EJEK Nagykamarája a *KlimaSeniorinnen* ügyben hozott mérföldkőnek számító döntésében nem nyert támogatást a jövő generációk érdekeinek védelme és az ehhez való jog, de a döntés pozitív következményei mindenképpen ígéretesnek tűnnek a gyermekek és a jövő generációk szempontjából, hiszen a döntés következtében Svácnak megfelelő lépéseket kell tenni kötelezettségei végrehajtása érdekében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyelete alatt, e testületet folyamatosan tájékoztatva. Noha a döntés a gyermekekre nézve közvetlenül nem fogalmazott meg állami kötelezettséget, de a döntésből fakadó állami kötelezettségek hasznélvezői minden bizonnyal leginkább a gyermekek és a jövő generációk lesznek.⁹⁵

⁹¹ *Duarte Agostinho and Others against Portugal and 32 Others* [GC] (Application No. 39371/20). Decision, 9.4.2024.

⁹² *Carême c. Franciaország* [GC] (Application no. 7189/21). Decision, 9 April 2024.

⁹³ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* [GC] - 53600/20. Judgment, 9 April 2024.

⁹⁴ Natale Serón ARIZMENDI: „Seeking Climate Justice in the European Court of Human Rights: Reflections on the Duarte Agostinho Case” *Environmental Policy and Law* 2025/4–5. 109–119. <https://doi.org/10.1177/18785395251361452>; Anna LIGUORI: „The Duarte Case before the European Court of Human Rights: Some Observations on the Notion of Jurisdiction” *Climate Change, Human Rights and International Migration* 2025. 49–75. Ágnes LUX: „Successful unsuccessful children's rights climate cases? Lessons learned from the Sacchi and Agostinho cases or the power of a non-judicial body” *Católica Law Review* 2025/1. 57–81., <https://doi.org/10.34632/catolicallawreview.2025.17792>.

⁹⁵ Gerd WINTER: „Climate Protection before the European Court of Human Rights: The KlimaSeniorinnen and Duarte Agostinho Cases in Perspective” *Zeitschrift für ausländisches öffent-*

Az *Urrichio kontra Olaszország és 31 Másik Állam ügyben* egy Dél-Olaszországban árvizeknek, áradásoknak erősen kitett területen élő tizenennyolc éves nő harminkét állam ellen nyújtott be beadványt.⁹⁶ Az EJEB a Duarte Agosthino-döntést követően, annak analógiájára (tehát főként arra, hogy Olaszországon túlmenően az extraterritoriális felelősség nem állapítható meg) hivatkozva a keresetet befogadhatatlannak találta 2025 májusában, kitérve még arra is, hogy a felperes nem támasztotta alá orvosi dokumentumokkal, hogy melyek az egészségére káros következmények, és azok a klímaváltozással összefüggnek-e.

Az *Engels kontra Németország ügyben*⁹⁷ kilenc tinédzser és fiatal felnőtt az EJEE 2. cikkére (élethez való jog) és 8. cikkére (a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) hivatkozva azt kifogásolta, hogy a német klímavédelmi törvény 2021. augusztus 31-én hatályba lépett módosított változatának új célkitűzései nem elegendőek az üvegházhatású gázok kibocsátásának a Párizsi Megállapodásban foglalt hőmérsékleti célok eléréséhez szükséges szintre történő csökkentéséhez. Az ügy a Német Szövetségi Alkotmánybíróság szintén fiatalok által indított *Neubauer ügyben*⁹⁸ hozott mérőldkőnek számító ítéletének folytatása, amelyben a bíróság kötelezte a német államot, hogy módosítsa a törvényt a klímacéloknak való megfelelés érdekében. Azonban az EJEB 2025 júliusában meghozott döntésében a keresetet elutasította, és a Bíróság megállapította, hogy bár a kérelmezők Németországban fennálló lakóhelyi körülményeikre hivatkoztak, előadásaik általános jellegűek voltak. Nem volt megállapítható, hogy ki lettek volna téve az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásainak, vagy fennállt volna annak a kockázata, hogy a jövőben bármely releváns időpontban olyan mértékben ki lesznek téve ezeknek a hatásoknak, amely sürgetően szükségessé tenné egyéni védelmük biztosítását.

Kiemelt jelentőségűnek tekinthető a szintén részben fiatalok által indított *Greenpeace Nordic és Mások kontra Norvégia ügy*⁹⁹, amelyet a Greenpeace Nordic és Young Friends of the Earth Norway, valamint hat fiatal aktivista indított a norvég kormány ellen, azzal a céllal, hogy megakadályozzák a fosszilis tüzelőanyag-kitermelés kiterjesztését az Északi-sarkvidéken. A felperesek azt szeretnék, ha a bíróság kimondaná, hogy a kormány döntése, amellyel olajkutatási engedélyeket adott ki a Barents-tengeren, sérti az EJEE 2. és 8. cikkét – az élethez, valamint a magán- és családi élethez való jogot –, továbbá a 14. cikket, amely a diszkrimináció tilalmát rögzíti. Az eljárás során Norvégia megpróbálta elérni, hogy a kérelmet nyilvánítás befogadhatatlannak, arra hivatkozva, hogy Oroszország Ukrajna elleni inváziója indokolja további olaj- és gázforrások felkutatását. Ha a kereset átmegy az eljárási szűrőn, ez lesz az első alkalom, hogy a bíróságnak érdemben kell mérlegelnie a gyermekek és fiatalok jogait a klímaválság kapcsán. Corina Heri ügy fogalmazott

liches Recht und Völkerrecht/Heidelberg Journal of International Law 2024/3. 457–498., <https://doi.org/10.17104/0044-2348-2024-3-457>.

⁹⁶ Urrichio v. Italy and 31 Others (Application no. 14615/21), Decision 7 May 2025.

⁹⁷ Engels et al. v. Germany (Application no. 46906/22), Decision 1 July 2025.

⁹⁸ Neubauer et al. v. Germany, 2021, Decision 24 March 2021, 1 BvR 96/20.

⁹⁹ Greenpeace Nordic and Others v. Norway (Application No. 34068/21). Judgment 28 October 2025.

ennek kapcsán, hogy „Az első ítélet idős hölgyekről szólt, de nyilvánvaló, hogy sokkal több sérülékenységről kell beszélni.”¹⁰⁰

Az már most látható, hogy jelentősen alakítják ezek az ügyek (akármilyen irányú) végkimenetelei a gyermekek klímaváltozással kapcsolatos érdekeit szem előtt tartó klímaperekre való hajlandóságot¹⁰¹ az európai régióban (is), s eredeti feltételezésünk, amely szerint a gyermekjogi-emberi jogi érvelés megjelenik a gyerekek jogkeresésében is, bebizonyosodni látszik, s kölcsönösen megtermékenyítő hatású¹⁰². A klímaperek száma az elmúlt években megduplázódott (míg 2017-ben 884 klímaügyet regisztráltak, 2020-ban már 1550-et);¹⁰³ a legtöbb ügyet az Amerikai Egyesült Államokban indították.¹⁰⁴ Külön figyelemreméltó, hogy Európa volt a legaktívabb régió az emberi jogi alapú klímaperek terén,¹⁰⁵ míg a Globális Délen lévő országok vezették a kifejezetten a természet jogaihoz kapcsolódó ügyek számát.

Annak a kérdésnek a részletes elemzése jóval túlmutat e tanulmány keretein, így csak illusztrációként említjük, hogy az elmúlt évtizedben számos nemzeti bíróság előtt folyt fiatalok által és részvételével indított klímaper – az Amerikai Egyesült Államokban például a *Youth Verdict kontra Waratah Coal* [2020]),¹⁰⁶ a *Navahine F. kontra Hawai'i Department of Transportation* (2024),¹⁰⁷ a *Held kontra Montana Állam* (2024)¹⁰⁸ vagy a már idézett *Neubauer és Mások kontra Németország* (2020), az *Otis Hoffman és Mások kontra Mecklenburg-Vorpommern Tartomány* (2021),¹⁰⁹ az Egyesült Királyságban a *Plan B Earth és Mások kontra Miniszterelnök* (2021)¹¹⁰ – amelyek közül egyre több kapcsán elmondható, hogy olyan ügy kerül a bíróságok és más fórum elé nemzeti és nemzetközi szinten is, amelyekben azzal érvelnek, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos nem megfelelő állami fellépés az emberi jogi kötelezettségek megsértését jelenti nemzeti és regionális szinten.

¹⁰⁰ Isabella KAMINSKI: „The next climate lawsuits at the European Court of Human Rights are nearly as important as the first.” 4 September 2024. *The Wave Net*. <https://www.the-wave.net/next-climate-lawsuits-european-court-human-rights/>.

¹⁰¹ ECtHR, *Factsheet – Climate Change*, www.echr.coe.int/Documents/FS_Climate_change_ENG.pdf.

¹⁰² Isabella KAMINSKI: „Collaborate or die: How working together can boost climate litigation”. 7 July 2022. *The Wave Net*, <https://www.the-wave.net/collaborate-or-compete/>.

¹⁰³ UNEP, „Global Climate Litigation Report: 2023 Status Review” 27 July 2023. <https://www.unep.org/resources/report/global-climate-litigation-report-2023-status-review>.

¹⁰⁴ Joana SETZER – Catherine HIGHAM: „Global trends in climate litigation: 2023 snapshot.” https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2023/06/Global_trends_in_climate_change_litigation_2023_snapshot.pdf.

¹⁰⁵ César RODRÍGUEZ-GARAVITO (szerk.): *Litigating the Climate Emergency: How Human Rights, Courts, and Legal Mobilization Can Bolster Climate Action of Globalization and Human Rights* (Cambridge: Cambridge University Press 2022), <https://doi.org/10.1017/9781009106214>.

¹⁰⁶ Waratah Coal Pty Ltd v Youth Verdict Ltd & Others (2020) QLC 33, 28 August 2020 (orders made), 4 September 2020 (reasons delivered).

¹⁰⁷ Navahine F. v. Hawai'i Department of Transportation. 1CCV-22-0000631 Haw. Cir.Ct. 20 June 2024. Settlement approved by court.

¹⁰⁸ Held v. State, CDV-2020-307, Decision 16 September 2025.

¹⁰⁹ Otis Hoffman, et al v. Mecklenburg Vorpommern, Bundesverfassungsgericht, Decision of the First Senate of 18 January 2022 – 1 BvR 1565/21.

¹¹⁰ Plan B Earth and Others v. Prime Minister, UK High Court of Justice, Decision 21 December 2021.

Ez a folyamatosan erősödő kapcsolat a gyermekek meghallgatáshoz való joga, a jogorvoslathoz/igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a gyermekjogok s benne az egészséges környezethez való jog között új lendületet ad a klímapierekhez, de a jövőbeli kutatásokhoz is.

4. 2. AZ ENSZ GYERMEKJOGI BIZOTTSÁGÁNAK *SOFT LAW* JELLEGŰ JOGGYAKORLATA

A Gyermekjogi egyezmény 44. cikke értelmében minden részes államnak ötévente jelentést kell tennie az egyezmény (és a Fakultatív Jegyzőkönyvek) rendelkezéseinek végrehajtása érdekében hozott intézkedéseiről. A 44. cikk azt is előírja, hogy az országjelentéseket a lehető legszélesebb körben, mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni.

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságához (OHCHR) tartozó Gyermekjogi Bizottság egyike a tíz, az ENSZ szerződéseket ellenőrző testületnek. Egyfajta (*puha*) *esetjog-nak tekinthető*, hogy a Bizottság munkájának eredményeként mára több száz záró-észrevétele („concluding observations”) született, amelyek részletezik a Gyermekjogi egyezményt ratifikáló országok által a végrehajtás terén elért eredményeket és a Bizottság által feltárt hiányosságokat.

A Gyermekjogi Bizottság (a Nőjogi¹¹¹ és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságával együtt) láthatóan elkötelezte magát amellett, hogy munkája során következetesen foglalkozzon a klímaváltozással kapcsolatos kérdésekkel. Egy nemrégiben készült jelentés szerint a Gyermekjogi Bizottság 2023-ban már huszonöt állami jelentéstételi folyamatban – akár záró észrevételekben, akár a kérdések listáiban (List of Issues – LOI), akár a jelentéstételt megelőző kérdések listáiban (List of Issues Prior Reporting – LOIPR) – tért ki a klímaváltozásra, és tett ajánlást az államoknak.¹¹² Tehát a Gyermekjogi Bizottság klíma vonatkozású ajánlásai, kérdései az állami jelentéstételi eljárás keretében 2012-től kezdve szisztematikusan és fokozatosan növekedtek. A Gyermekjogi Bizottság egyre inkább külön figyelmet szentel az államok károsanyagkibocsátás-csökkentési kötelezettsége nyomon követésének is, de a 2020-as és 2021-es évben az éghajlatváltozással foglalkozó államoknak címzett huszonkilenc ajánlása közül huszonháromban a gyermekek részvételének fontosságát is kiemelte.¹¹³

A monitoring fontossága ellenére a végrehajtás/kikényszeríthetőség hiánya miatt a Gyermekjogi Bizottság munkája (és az ENSZ keretrendszer) gyakran válik kritika

¹¹¹ A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó bizottság (CEDAW) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (CESCR).

¹¹² CIEL: „The Global Initiative: Human Rights Obligations in the Context of Climate Change. Guidance Provided by the UN Human Rights Treaty Bodies. 2024 Update” 2024, 30., https://www.ciel.org/wp-content/uploads/2024/08/HRTB-Synthesis-Note-2024_CIEL_GIESCR.pdf.

¹¹³ CIEL: „The Global Initiative: Human Rights Obligations in the Context of Climate Change. Guidance Provided by the UN Human Rights Treaty Bodies. 2022 Update”, 2022, https://www.ciel.org/wp-content/uploads/2023/01/HRTB-2022_23Jan23.pdf.

célpontjává. Mivel nincs olyan nemzetközi bíróság, amely kifejezetten a gyermekek jogainak közvetlen megsértésével foglalkozhatna, és mert a harmadik fakultatív jegyzőkönyv 2011-es elfogadásáig a Gyermekjogi Bizottság nem fogadhatott egyéni panaszokat (a többi szerződés-ellenőrző testülethez képest egyedülként), még inkább kihívásokkal teli a gyermekjogi jogérvényesítés e területen is. Az egyéni panaszeljárással foglalkozó fakultatív jegyzőkönyv elfogadásával azonban sokat változott a helyzet.

A Gyermekjogi Bizottság 2021 októberében hozta nyilvánosságra döntését a *Sacchi és Mások kontra Argentína* ügyben. A bizottság egy egyszerűsített nyelvezetű értelmező, „gyermekbarát nyelven írt” nyílt levelet is közzé tett a gyermek és fiatal panaszosoknak. Annak ellenére, hogy a beadványt végül elutasították eljárási okok miatt (a hazai jogorvoslati lehetőségeket nem merítették ki), a *Sacchi* ügy két szempontból is kiemelt jelentőségű: először is, a gyermekek (és fiatalok) valódi részvételének egyik formája, másodszor pedig ez volt a Gyermekjogi Bizottság első klímadöntése. Mind az eljárás lefolytatása, mind kommunikációja vonatkozásában a Gyermekjogi Bizottság követendő mintát mutatott gyermekközpontúságát tekintve, s azzal, hogy a gyermekek panaszát az eljárási akadályok mellett érdemben is vizsgálta és értelmezte, a jogfejlődésre is pozitív hatással lehet, a végkimenet ellenére.¹¹⁴ Bár a genfi testület döntése nem jelent kötelező precedenst egyetlen bíróság számára sem, mégis tükrözi azt az egyre erősödő felismerést, hogy a klímaváltozás fokozott felelősségmegosztást tesz szükségessé globális szinten.

A Gyermekjogi Bizottság a 2016-os Általános Vitanapja a gyermekek jogai és a környezetről szól,¹¹⁵ amelyet követően 2023-ban kiadta A gyermekek jogairól és a környezetről szóló, 26. számú Általános Kommentárt.¹¹⁶ A Bizottság 2021 decembere és 2023 között több alkalommal, offline és online konzultációk és workshopok sorozatát folytatta, beleértve a gyermekekkel és fiatalokkal folytatott speciális konzultációkat is – s kifejezetten felkérte a *Sacchi* ügy beadványozóit is véleményük kifejtésére. A Gyermekjogi Bizottság 26. számú Általános Kommentárjának elfogadása fontos lépés volt a nemzetközi gyermekjogok terén, valamint érvelési és értelmezési alapot nyújthat a további klímapierekben is, még ha a szöveg nem is bír kötelező erővel.

¹¹⁴ Yusra SUEDI: „Litigating Climate Change before the Committee on the Rights of the Child in *Sacchi v. Argentina* et al.: Breaking New Ground?” *Nordic Journal of Human Rights* 2022, 40(4), 549–567. Margaretha WEWERINKE-SINGH: „Between Cross-Border Obligations and Domestic Remedies: The UN Committee on the Rights of the Child’s Decision on *Sacchi v. Argentina*”, <https://www.childrensrightsobservatory.org/case-notes/casenote2021-10>. „*Sacchi v. Argentina*. Committee on the Rights of the Child Extends Jurisdiction over Transboundary Harms; Enshrines New Test” *Harvard Law Review* 2022/7. 1981–1988.

¹¹⁵ UN Committee on the Rights of the Child. Report of the 2016 Day of General Discussion. Children’s Rights and the Environment, 3.

¹¹⁶ UN Committee on the Rights of the Child. CRC/C/GC/26: General Comment No. 26 (2023) on children’s rights and the environment with a special focus on climate change, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crcgc26-general-comment-no-26-2023-childrens-rights>.

5. ÖSSZEGZÉS

Jelen tanulmány központi témája korántsem újkeletű kutatási kérdés (bár magyar nyelven viszonylag kevésbé vizsgált területről van szó), hiszen számos adat és a tárgyban folytatott kutatás már évekkel ezelőtt kifejezetten rámutatott a környezeti károk és a gyermekek érdekeinek és jogainak sérelme közötti összefüggésekre, mindemellett a környezeti válságok egyre inkább tudatosulnak,¹¹⁷ az éghajlatváltozással kapcsolatos kérdések pedig egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak.¹¹⁸ Amíg a közösségi média felhasználásával nagy mobilizációs erővel és kommunikációs potenciállal bíró fiatalok tízezrei tiltakoznak rendszeresen az utcákon a Fridays for Future (FFF) tüntetések¹¹⁹ keretében világszerte, s az elmúlt évtizedekben egyre intenzívebbé vált a klímapereskedés,¹²⁰ addig a különböző megállapodásokban lefektetett kristálytisztá nemzetközi jogi kötelezettségek, a gyermekek jogainak és a környezethez való jognak a közvélemény és az aktív politika szintjén való közös értelmezése még mindig gyerekcipőben jár.

Ugyanakkor a környezetvédelemmel és a gyermekjogokkal foglalkozó nemzetközi jogi dokumentumokat áttekintve jól kirajzolódik az az egymást erősítő, összefonódást mutató tendencia, amely a gyermekek (és jövő generációi) jogai és érdekeinek védelmére és egyben az egészséges környezethez való jog védelmére, azok együttes kezelésére koncentrál. Feltévésünk szerint a gyermekjogokra való hivatkozás az egészséges környezethez való jog érvényesítése során tartalommal tölti meg, s kézzelfoghatóvá teszi a nemzetközi környezeti jogból fakadó kötelezettségek kereteit, hiszen a fenntarthatóságra való utalás (ahogy azt az ENSZ égisze alatt elfogadott határozatoknál láttuk) a jövő generációk érdekeit, így a jövő gyermekeinek érdekeit jelentik, összhangban a fenntarthatóság fogalmával. Továbbá a tanulmány elején is említett kutatások, jelentések hangsúlyozzák, hogy a gyermekek mint sérülékeny csoport tagjai fokozottan ki vannak téve a környezeti változásoknak, ezáltal az egészséges környezethez való jog kínálta védelem fokozottan megilleti őket.

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága kiemelten fontos szerepet töltött be azzal, hogy a Gyermekjogi egyezmény tagállami végrehajtását monitorozva következetesen kitér ajánlásaiban az egészséges környezethez és a klímaváltozáshoz kapcsolódó intézkedések értékelésére. Ennek egyértelmű jele az is, hogy az egyezmény hatékonyabb végrehajtását segítő legfrissebb Általános Kommentárja témájául választotta e kérdést, és első klímaügyében, a *Sacchi* ügyben gyermekközpontú, érzékeny és a gyermekek sérülékenységét figyelembe vevő rugalmas jogértelmezést és az érdemi

¹¹⁷ UNICEF, Fact sheet: COP26 – Children and climate change (Glasgow, 2021).

¹¹⁸ Michael GOODMAN – Julie DOYLE – Nathan FARRELL: „Celebrities and Climate Change” *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science* 2022. 1–27, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.596>.

¹¹⁹ A Fridays For Future (FFF) egy fiatalok által vezetett és szervezett globális klímasztrájk-mozgalom, amely 2018 augusztusában indult, amikor a tizenöt éves Greta Thunberg pénteki iskolai sztrájkot kezdett Stockholmban. Lásd: <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/who-we-are/>.

¹²⁰ Lásd pl. The Global Climate Change Litigation Database, <http://climatecasechart.com/non-us-climate-change-litigation/>, vagy a világ éghajlatváltozással kapcsolatos törvényeinek adatbázisa, <https://climate-laws.org>.

részvételiséget is tiszteletben tartó eljárást valósított meg, amely példaértékű lehet egyéb jogi és nem jogi fórumok számára is.

Fontos megjegyezni, hogy az éghajlati kérdések szorosan kapcsolódnak a gyermekek ENSZ Gyermekjogi egyezményben rögzített 12. cikkének megfelelő érdekei részvételéhez is, ennek megfelelően a nemzetközi gyermekjogi szervezetek (pl. UNICEF, Save the Children, Child Rights Connect) is támogatják a gyermekeket és fiatalokat, hogy részt vegyenek a jogkeresésben, és nyilvános döntéshozói fórumokon, például klímakonferenciákon is elmondhassák véleményüket, mindez Daly szerint a posztpaternalista megközelítést is erősíti,¹²¹ ahol a gyermekek már nem csak passzív alanyai az őket érintő ügyeknek.

A nemzeti és nemzetközi bírói fórumukon is új, dinamikusan erősödő jelenségként értékelhető a fiatalok felpereskénti megjelenése. Noha a fiatalok eddig a strasbourgi bíróságon indított ügyekben¹²² nem jártak eredménnyel, de a perlési hajlandóság növekedése és a bíróság kereseteikkel való érdemi foglalkozása, minden bizonnyal hatást gyakorol majd az államok éghajlatvédelmi politikájára. A különböző fórumok „egymásra hatása” megfigyelhető abban is, hogy mindeközben az ENSZ Nemzetközi Bírósága 2025 júliusában elfogadott egy tanácsadó véleményt¹²³ az államok klímaváltozással kapcsolatos kötelezettségei tárgyában. A kérelemben az ENSZ Közgyűlése kérdésként fogalmazta meg, hogy milyen jogi következményekkel járnak az éghajlatvédelmi kötelezettségek az államok számára, ha cselekedeteikkel vagy mulasztásaikkal jelentős károkat okoztak az éghajlati rendszerben és a környezet elemeiben, tekintettel például a jelen és a jövő nemzedékek népeire és egyéneire, akiket az éghajlatváltozás káros hatásai érintenek. A jövő nemzedékekkel való kiemelt foglalkozás az ENSZ Közgyűlése részéről több mint üzenetértékű, bár a Bíróság a tanácsadó véleményében óvatosan foglalkozott a gyermekek és a jövő generációk érdekeivel, többnyire absztrakt módon rámutatva a gyermekek jogait illetően született szerződések és a klímaváltozás kérdésének kapcsolódási pontjaira. S habár ennél ambiciózusabb állítást a Bíróság nem tett, ugyanakkor a fennálló jogi szabályozás ismeretében ennél többet aligha várhatott a nemzetközi közösség. Az államok számára ezek után semmiképpen sem lehet már kérdés, hogy a klímaváltozás iránti potenciális felelősségük miatt a klímaváltozás elleni küzdelemben nagyobb szerepet kell vállalniuk, amelynek legnagyobb haszonélvezői – minden bizonnyal – a gyermekek és a jövő generációk lesznek, akik emberi jogainak élvezetét bizonyosan befolyásolják a klímaváltozás által előidézett egyre aggasztóbb természeti körülmények.

¹²¹ Aoife DALY et al.: „Climate Action and the UNCRC: A ‘Postpaternalist’ World Where Children Claim Their Own Rights” *Youth* 2024/4. 1387–1404., <https://doi.org/10.3390/youth4040088>.

¹²² Ezekről is ld. bővebben: Ole PEDERSEN – Katalin SÜLYOK: „Future Generations Litigation and Transformative Changes in Environmental Governance” *Transnational Environmental Law* 2024/3. 464–474. <https://doi.org/10.1163/22134514-00101010>; Katalin SÜLYOK: „Transforming the Rule of Law in Environmental and Climate Litigation: Prohibiting the Arbitrary Treatment of Future Generations” *Transnational Environmental Law* 2024/3. 475–501., <https://doi.org/10.1017/s2047102524000116>; Katalin SÜLYOK: „Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switz (Eur. Ct. H.R.)” *International Legal Materials* 2025/1. 1–186., <https://doi.org/10.1017/ilm.2024.45>.

¹²³ *Obligations of States in respect of Climate Change (Advisory Opinion)*. International Court of Justice, General List No 187, 23 July 2025 [456].